

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr lic. Doroty Benkowskiej
pt. *Duchowość Świeckiego Instytutu Karmelitańskiego „Elanium”*, Toruń 2021, s. 317

Merytoryczna ocena pracy

Oceniając merytorycznie dysertację naukową recenzent powinien odpowiedzieć na kilka pytań:

1. Czy zasadne jest podjęcie takiego tematu?

Lektura dysertacji pozwala odpowiedzieć na postawione pytanie na dwu płaszczyznach: naukowej (teoretycznej) i egzystencjalnej.

Doktorantka we wstępie (s. 6-7), pisze, że w drugiej połowie XX wieku, w Polsce pośród wielu świeckich instytutów życia konsekrowanego powstał Świecki Karmelitański Instytut „Elanium”, który obrał sobie ideał łączenia kontemplacji z codzienną aktywnością na przykładzie życia i działania ewangelicznych niewiast Marii i Marty (Łk 10,38–42). „Elanium” realizuje charyzmat zakorzeniony w duchowości Karmelu, na której opiera się formacja członkiń wspólnoty. Na podstawie pism św. Teresy od Jezusa i św. Jana od Krzyża członkinie Instytutu uczą się, jak realizować życie w jedności z Bogiem.

Członkinie Instytutu to osoby świeckie, które podejmują rozmaite zadania życiowe w zwykłym społeczeństwie, żyją pośród osób świeckich. Chociaż mają swój Dom Macierzysty w Czernej, to jednak prawie wszystkie pozostają w swoim środowisku rodzinnym, społecznym i zawodowym. Nie wyróżniają się specjalnym strojem, tzn. nie noszą habitu ani innych oznak konsekracji. Ich oddanie Bogu przeżywają w ukryciu, zachowując w tej kwestii dyskrecję. Można powiedzieć, że żyją „normalnie”. Starają się jednak, by ich życie i praca były wzorowane na „świeckim” życiu Chrystusa i Maryi w Nazarecie.

Ponieważ historia i charyzmat Instytutu są w Polsce mało znane i jak dotąd nie opracowane, wydaje się wręcz konieczne podjęcie tego zagadnienia.

2. Czy jasno został sformułowany problem pracy?

We wstępie (s. 9-10) czytamy, że podstawowy problem dysertacji zawiera się w pytaniu: Jak łączyć życie kontemplacyjne z żarliwym apostołstwem, żyjąc w świecie i pośród spraw życia codziennego? Autorka pisze, że postawiony problem będzie rozwiązywać w oparciu o źródła i literaturę przedmiotu. Pomocą w poszukiwaniach badawczych będzie również duchowość karmelitańska i wspomniana już perykopa ewangeliczna opowiadająca o życiu codziennym Marii i Marty. Ta perykopa rozświetla sprawę łączenia modlitwy z codzienną służbą. Również Jezus i Maryja uczą nas, że całe życie może mieć charakter modlitewny. Na potwierdzenie możliwości realizowania takiego wymiaru życia, doktorantka przytacza słowa św. Pawła: „Zawsze się radujcie, nieustannie się módlcie! W każdym położeniu dziękujcie, taka jest bowiem wola Boża w Jezusie Chrystusie względem was” (1 Tes 5,16–18).

Członkinie „Elanium”, wpatrzone w Chrystusa, naśladują Go zarówno w postawie Marii – zasłuchania w Jego słowa, jak i w postawie Marty – służenia z oddaniem, co też potwierdza zgodność duchowości Instytutu z powszechnie określaną definicją instytutów świeckich. Są one postrzegane jako wspólnoty, które z powodu wsłuchania w nauczanie Chrystusa, idą w swoim realizowaniu misji w sposób radykalny, a dzięki zachowaniu pełnej świeckości podejmują zadania apostołskie zgodnie z charyzmatem swego instytutu. Doktorantka pisze, że podstawowym czynnikiem spójności takiego stylu życia jest wypełnianie na co dzień woli Bożej. Wszystko, co powszechne, zwyczajne, co członkinie Instytutu przeżywają w ciągu dnia i nocy, stanowi swego rodzaju „rytuał życia”. Członkinie uczą się woli Bożej nie tylko na podstawie tego, co je otacza w codziennych obowiązkach, lecz także w odpowiadaniu Bogu na Jego miłość ponad wszystko. Można to przyjmowanie woli porównać do codziennego pokarmu duchowego, bez którego nie ma też życia fizycznego, a najmniejsze „ułamki” tego pokarmu przemieniają serce członkiń w „rytuał uwielbienia Boga”.

Biorąc pod uwagę powyższe wypowiedzi, recenzent uważa, że problem został wystarczająco jasno sformułowany i opisany.

3. Czy właściwie została dobrana i uporządkowana baza źródłowa oraz czy została prawidłowo dobrana metoda pracy?

Bogata baza bibliograficzna została prawidłowo podzielona i uporządkowana, choć zdaniem recenzenta, szczególnie jeśli chodzi o źródła archiwalne, może zbyt ogólnie opisana.

Autorka pisze i to widać w pracy, że włożyła duży wysiłek w zebranie i prawidłowe zinterpretowanie materiału źródłowego. Można powiedzieć, że zebrała wręcz imponujący materiał źródłowy, na który się składają: Źródła podstawowe: 1. Akta personalne Definitorium Prowincjalnego, znajdujące się w Archiwum Krakowińskiej Prowincji Karmelitów Bosych. 2. Źródła dotyczące historii Instytutu, znajdujące się w Archiwum Domu Macierzystego w Czernej.

Bardzo cenny materiał źródłowy znajduje się w Zeszytach formacyjno-tematycznych Instytutu, w których znajdują się konferencje o Cherubina Piconia. 1. Zeszyt formacyjny roku *Łaski*. 2. Zeszyt formacyjny roku *Życie duchowe*. 3. Zeszyt formacyjny roku *Nauczanie Jana Pawła II*. 4. Zeszyt formacyjny roku *Apostolstwo*. 5. Zeszyt formacyjny roku *Bogomyślność*. 6. Zeszyt formacyjny roku *Cnoty teologalne*. 7. Zeszyt formacyjny roku *Eucharystia*. 8. Zeszyt formacyjny roku *Ze świętym Prorokiem Eliaszem na drogach życia duchowego*. 9. Zeszyt formacyjny roku *Konstytucje*. 10. Zeszyt formacyjny roku *Mistyczne Ciało*. 11. Zeszyt formacyjny roku *Rady ewangeliczne*. 12. Zeszyt formacyjny roku *Słowa Bożego*.

Obszernie wykorzystane Dokumenty Kościoła i Nauczanie papieży: Leon XIII, Pius XII, Paweł VI, Jan Paweł II, Benedykt XVI, Franciszek.

Metoda naukowa jest to zespół postępowań zmierzający do rozwiązania określonego problemu naukowego. Doktorantka pisze, że do zrealizowania podjętego celu wykorzystwała metodę analityczno-syntetyczną oraz metody stosowane w naukach historycznych. Rozprawa doktorska Doroty Benkowskiej ma strukturę monografii i w jej opracowaniu istotne są również wskazania z zakresu metodologii w teologii duchowości. Podstawowym kierunkiem postępowania metodycznego jest analiza treści źródeł, dokumentów Kościoła, nauczania papieży, literatury przedmiotu i literatury pomocniczej, by stworzyć syntezę podjętego tematu. W pierwszym etapie doktorantka poddała analizie bogaty materiał źródłowy (materiały historyczne dotyczące tworzenia Instytutu i formacyjne). Znalezione elementy duchowości instytutu „Elanium” konfrontowała z wybranymi tekstami z Pisma Świętego, z dokumentami Kościoła poświęconymi tej formie życia oraz z poglądami autorów współczesnych monografii poświęconych temu zagadnieniu.

Sposób postępowania i struktura prowadzenia myśli pokazuje, że autorka dysertacji, w stopniu dobrym opanowała technikę pisania prac naukowych.

4. Czy struktura rozdziałów jest logiczna, kompletna i czy Autor wywiązał się w pracy z postawionego sobie zadania?

Podstawowa część rozprawy składa się z pięciu rozdziałów, logicznie ułożonych i ukazujących komplementarnie podjęty problem.

W pierwszym rozdziale doktorantka ukazuje zespół uwarunkowań i przyczyn, które złożyły się na powstanie i rozwój Instytutu „Elanium”. Kluczowe w tej części pracy jest wskazanie na życie i pewne elementy duchowości osób odpowiedzialnych za początki tworzącej się wspólnoty instytutowej. Kolejnym etapem analiz jest przedstawienie, jaki wpływ organizacyjno-duchowy miały te osoby na kształtowanie nowej formy życia konsekrowanego w Polsce, a także jak oddziaływały okoliczności historyczne czasu, w którym Instytut zaczął się rozwijać. Konsekwencją powyższych rozważań staje się podkreślenie tego, że głównym inspiratorem instytutu był Duch Święty, który przez wieki działa dla rozwoju Kościoła przez charyzmaty i decyzje przełożonych. Dopelnieniem tego tematu jest charakterystyka rozwoju i ukazanie wypracowania własnego modelu duchowości „Elanium”, który nie miał powielać duchowości zakonnej, lecz miał odpowiadać w pełni powołaniu świeckiemu, otwartemu na umiłowanie świata.

Drugi rozdział ukazuje podstawy konstytutywne duchowości Instytutu „Elanium”. Podstawę źródłową rozdziału stanowi Pismo Święte, Konstytucje Instytutu „Elanium” i materiały formacyjne. Dla Instytutu słowo Boże jest elementem konstytutywnym, wokół którego tworzy się zarówno codzienna praca, jak i czas duchowego wzrostu na modlitwie. Stąd materiały formacyjne zawierają teksty Pisma Świętego rozłożone na poszczególne tygodnie pracy nad sobą. W ten sposób członkinie wyrabiają w sobie ducha kontemplacyjno-czynnego. Doktorantka wykazuje, że tę formę życia duchowego, opartą na modlitwie wewnętrznej, członkinie „Elanium” wcielają w diakonię apostołską.

Kolejny, trzeci, rozdział dysertacji poświęcony jest specyfice duchowej Instytutu. Duchowość Instytutu „Elanium” jest inspirowana darem Ducha Świętego i jest propozycją ukierunkowania życia duchowego na wzór Maryi, Pani Karmelu. Jako instytut życia konsekrowanego „Elanium” realizuje drogę profesji rad ewangelicznych poprzez konsekrację i świeckość życia. Dlatego w tym rozdziale, w dalszej kolejności, doktoranta analizuje radykalizm życia oparty na radach ewangelicznych oraz na cnocie pokory. A w ostatnim punkcie tego rozdziału wyodrębnia specyfikę świeckości życia, która jest realizowana w świecie i pośród świeckiego zaangażowania się w pracę.

W czwartym rozdziale doktorantka podejmuje próbę określenia charyzmatu Instytutu. Jest nim bogomyślno-apostołski (prorocki) charyzmat, zanurzony w misji prorockiej realizowanej na

wzór Patrona Instytutu, św. Eliasza. Autorka pisze, życie bogomyślnie-apostolskie polega na uświęcaniu codzienności bliskością Boga oraz na kroczeniu ku zjednoczeniu z Nim. Zgodnie z tym stwierdzeniem, najpierw ukazuje duchowość proroka Eliasza i jego wpływ na rodzący się charyzmat, a następnie omawia cel i znaczenie charyzmatu eliańskiego.

W ostatnim, piątym rozdziale są zaprezentowane cele i zadania formacji członkiń Instytutu. Idąc kolejnymi etapami, doktorantka omawia formację wstępną, dalej śluby czasowe i formację permanentną. Poszczególne etapy formacji są wzmacniane środkami rozwoju duchowego tak, aby ostatecznie członkinie podjęły życie konsekrowane w świecie w duchu charyzmatu Instytutu.

Wyniki podjętych w pięciu rozdziałach analiz na temat duchowości Instytutu „Elianium” zostały zebrane w postaci krótkich podsumowań w zakończeniu pracy.

Reasumując odpowiedzi na pytania postawione w tym punkcie: Czy struktura rozdziałów jest logiczna, kompletna i czy autor wywiązał się w pracy z postawionego sobie zadania?, trzeba odpowiedzieć jednoznacznie pozytywnie.

Uwagi i pytania

W pracy zdarzają się potknięcia wynikające ze zmęczenia, które nie pozwala zauważyć błędów technicznych, np. W bibliografii: Akta personalne oraz Definitorium Prowincjonalnego. Powinno być Akta personalne Definitorium Prowincjonalnego, bez „oraz”.

Myszę, że gdyby praca miała się ukazać drukiem, a chyba po uwzględnieniu uwag na to zasługuje.

Chciałbym doktorantowi postawić dwa pytania:

1. We wstępie autorka pisze: „Wydaje się, że w historii Kościoła »od zawsze« możemy zauważyć osoby, które z jednej strony chcą być w pełni oddane Chrystusowi i jednocześnie pozostać w świecie”. Proszę wskazać na główny motyw takiej postawy?
2. Gdyby Pani miała uzasadnić potrzebę istnienia Instytutu w świecie współczesnym, na jakie argumenty by Pani wskazała?

Wnioski końcowe

Praca doktorska mgr lic. Doroty Benkowskiej stanowi bardzo ciekawe, solidne i oryginalne studium naukowe w zakresie podjętego problemu. Rozprawa ma charakter źródłowy, gdzie najpierw trzeba było przeanalizować materiał odznaczający się ogromną różnorodnością. Tego typu

materiał wymaga od badacza dobrego przygotowania metodycznego i takim badaczem okazała się Doktorantka.

Chcąc najbardziej syntetycznie ukazać osiągnięcia doktoranki, to trzeba powiedzieć, że w dużym stopniu udowodniła, iż w dzisiejszej rzeczywistości misja proroka „Eliasa”, a tym samym członkiń Instytutu polega przede wszystkim na tym, aby swoją postawą, zachowaniem, słowem uświadamiać ludziom w świecie, co znaczy być chrześcijaninem i co z tego wynika w praktyce życia chrześcijańskiego.

Recenzent z uznaniem ocenia wyniki osiągnięte przez doktorantkę, a poczynione uwagi czy postawione pytania w trakcie merytorycznej oceny pracy doktorskiej, w niczym nie umniejszają istotnej wartości dysertacji, zaś są podyktowane chęcią pomocy w jej udoskonaleniu. Uważam, że praca powinna ukazać się drukiem.

Metodyczny i merytoryczny poziom pracy w pełni pozwala recenzentowi wnieść wniosek do Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu o dopuszczenie mgr lic. Doroty Benkowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Ks. Ireneusz Werbiński

Ks. prof. zw. dr hab. Ireneusz Werbiński

Kolegium Jagiellońskie w Toruniu

Toruń 5. 09.2021r.